

**Een archeologisch inventariserend
veldonderzoek (IVO) door middel van een
bureauonderzoek en een archeologische
begeleiding in de
Kropswolderbuitenpolder te Kropswolde,
gemeente Hoogezand-Sappemeer (Gr.)**

G.J. de Roller
Met een bijdrage van J.R. Veldhuis

ARC-Rapporten 2003-39

Groningen
21 augustus 2003
ISSN 1574-6887

1 Inleiding

1.1 Objectgegevens

ARC-Projectcode	01-141
Provincie	Groningen
Gemeente	Hoogezand-Sappemeer
Plaats	Kropswolde
Toponiem	Kropswolderbuitenpolder
Kaartblad	7G en 12E
Coördinaten	242.500/575.500
Periode	Midden Steentijd tot Middeleeuwen
Type object	–
Type bodem	Veen op zand
Geomorfologie	Hollandveen op Formatie van Twente

1.2 Aanleiding van het onderzoek

In de Kropswolderbuitenpolder worden werkzaamheden uitgevoerd ten behoeve van natuurbouw en waterberging door Aannemingsmij Van Kaatshoven en Ingenieursbureau Oranjewoud B.V., in opdracht van Stichting Het Groninger Landschap. Ten behoeve van de natuurbouw zullen op verschillende plaatsen ontgravingen plaatsvinden. In de polder kunnen zich onder het veen bewoningsresten uit het Paleolithicum¹ en Mesolithicum² bevinden. Hierna maakte de veengroei het gebied ontoegankelijk voor de mens. Pas in de Middeleeuwen³ wordt het gebied door de veenontginningen weer toegankelijk. Uit deze periode zijn ook archeologische resten te verwachten. Vanwege de noodzakelijke ontgravingen is door de afdeling archeologie van de Grontmij een vooronderzoek uitgevoerd. Naar aanleiding van de resultaten van dit vooronderzoek zijn vier gebieden geselecteerd waar bouwbegeleiding noodzakelijk is (Van der A & Hopman 2001).

Stichting Het Groninger Landschap heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) opdracht gegeven een archeologische begeleiding uit te voeren. Een voorbereidende bouwvergadering vond plaats op 14 maart 2002. De bouwbegeleiding zelf vond plaats op 26 maart, 14 en 22 mei, 7, 27 en 28 juni en 1 en 4 juli 2002. In 2003 vond de afrondende inspectie plaats. Bij de archeologische begeleiding waren mw. drs. J.B. Hielkema (projectleiding), mw. drs. A.M. Bakker, drs. ing. G.J. de Roller, dhr. B. Schomaker, drs. S.J. Tuinstra, mw. drs. A. Ufkes en drs. J.R. Veldhuis betrokken.

1.3 Ligging van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied bestaat uit de Kropswolderbuitenpolder (afb. 1 en 2). De polder wordt aan de noordzijde begrensd door de spoorlijn Groningen–Nieuweschans en het Foxholstermeer en aan de westzijde door het Drentsche Diep. Aan de oostzijde vormt de Woldweg de grens. In het zuiden is het gebied begrensd door

¹Oude Steentijd, tot 8000 v. Chr.

²Midden Steentijd, 8800–4900 v. Chr.

³450–1500 n. Chr.

Afbeelding 1 De ligging van het onderzoeksgebied.

het recreatiegebied Meerwijk. Momenteel is het gebied in gebruik als weiland en natuurgebied. In het recente verleden was een deel van het gebied ook als bouwland in gebruik. Binnen de polder zijn vier deelgebieden waar bouwbegeleiding moet plaatsvinden, A t/m D, aangegeven (afb. 3).

1.4 Doel van het onderzoek

Het onderzoek heeft als doel het vaststellen en documenteren van eventuele archeologische sporen in en onder het veen tijdens de graafwerkzaamheden.

1.5 Werkwijze

Naar aanleiding van het vooronderzoek is een aantal gebieden geselecteerd waar archeologische begeleiding nodig is, zie afb. 3. Twee locaties (A en B) bevinden zich in de directe omgeving van een te graven slenk. De slenk zal extensief archeologisch begeleid worden, dit wil zeggen dat op de locaties A en B tijdens de graafwerkzaamheden een archeoloog en veldtechnicus aanwezig zijn voor waarnemingen. Gebied C kent een extensieve begeleiding. Gebied D, bestaande uit twee zandkopjes, wordt intensief begeleid omdat de zandkopjes in een veen-op-zand landschap de grootste trefkans bieden.

2 Resultaten

2.1 Bureauonderzoek en geoarcheologische context

De bodem van het onderzoeksgebied bestaat uit Hollandveen dat is afgezet op de Formatie van Twente (zand). Het veen is ontstaan in het Holocene en plaatselijk al in het Pleistoceen. De veengroei zette zich voort tot aan de veenontginningen

die in de Middeleeuwen op gang kwamen. In het gebied worden geen bewonings-sporen uit het Holoceen verwacht. Wel kunnen er allerlei offers van voorwerpen, dieren en mensen aangetroffen worden in de diepere lagen van het veen. Archeologische resten uit de periode voorafgaand aan de veenvorming, het Paleolithicum en Mesolithicum, kunnen onder het veendek aanwezig zijn. Het gaat dan om graven, haardkuilen en kampplaatsen. Uit Archis⁴ is één melding bekend uit het gebied. Het betreft een vuursteen kling uit het Paleo- of Mesolithicum (meldingsnr. 44886). Voor de hele polder geldt een lage trefkans op archeologische resten (zie afb. 2).

2.2 Archeologische begeleiding

Gebied A

Deze locatie is tot 10 cm beneden maaiveld verdiept en lokaal tot 80 cm beneden maaiveld. Hier werd een kleine zandige plek van 2 m doorsnede aangetroffen met een E-horizont. Op het afgeplagde stuk is een scherf van kogelpotaardewerk gevonden. Het veen bevatte veel houtresten en boomwortels. Op de plek die tot 80 cm diepte werd uitgegraven, werd in overleg met de archeoloog door de aannemer eerst tot op het zand gegraven zodat waarnemingen gedaan konden worden. Na de waarnemingen werd het vlak tot de juiste diepte uitgegraven. Op het grensvlak tussen zand en veen kwamen lokaal stukken houtskool voor, echter nergens in concentraties. Bij het schaven van het vlak zijn twee stukjes vuursteen gevonden, één stukje is verbrand. In beide gevallen gaat het om natuurlijke vuursteen.

Gebied B

De slenk, het westelijke deel, is tot 10 cm beneden maaiveld uitgegraven. Andere, in de nabije omgeving gegraven slenken zijn ook geïnspecteerd. Er zijn alleen recente ploegsporen met baksteen en recent aardewerk gevonden. Er is geen vuursteenmateriaal aangetroffen en er zijn geen haardkuilen gevonden. Het oostelijke deel van de slenk wordt tot ca. 1 m beneden maaiveld uitgegraven. Hier bevindt zich op een zandkop een concentratie vuursteen met een doorsnede van ca. 3 m (coördinaten 242.073/575.850, zie afb. 3). De concentratie werd doorsneden door een sloot. In paragraaf 2.3 wordt dit vondstcomplex nader beschreven. Met de guts is het te ontgraven tracé afgeboord. De zandondergrond duikt weg tot ruim onder de te ontgraven diepte.

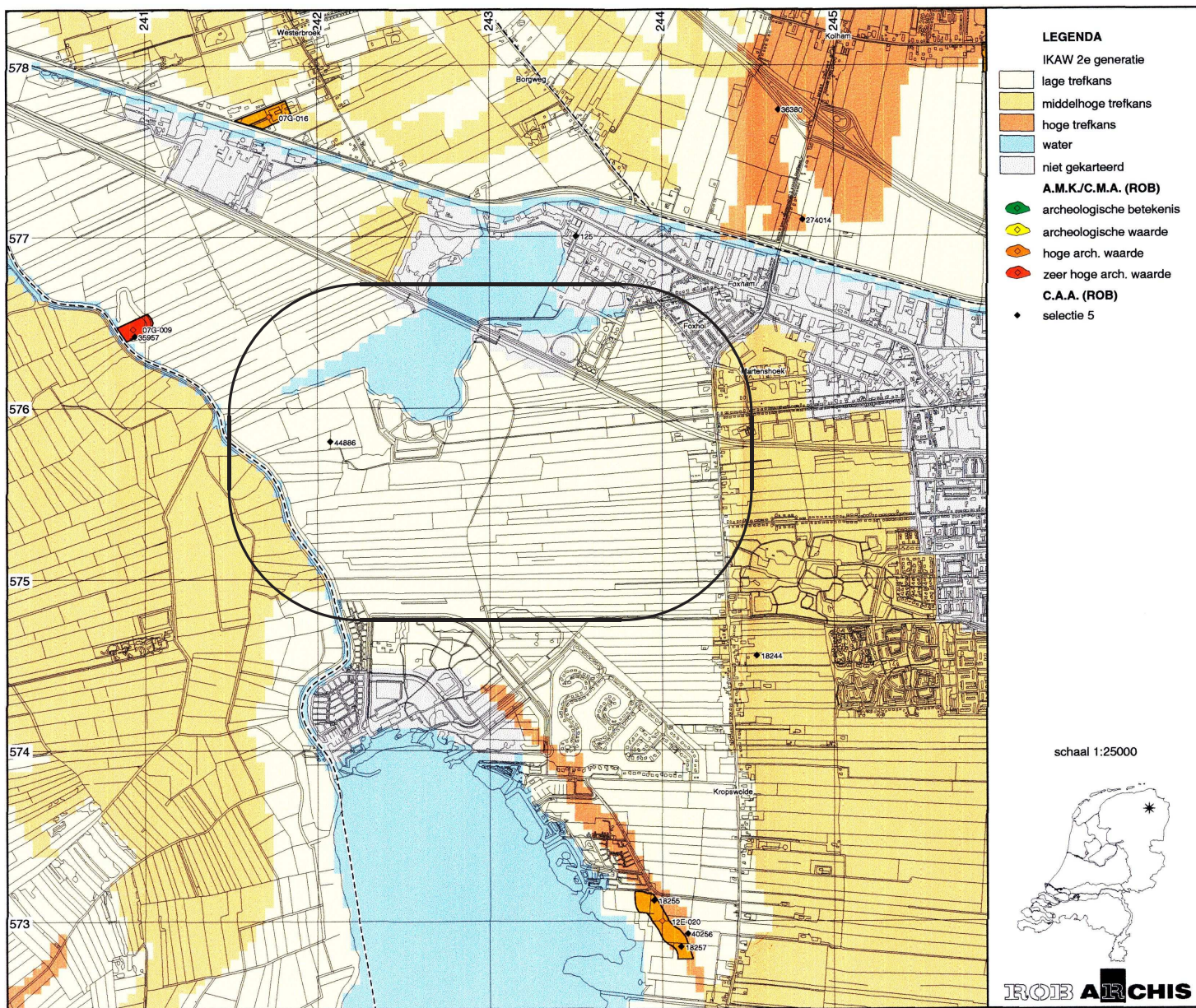
Gebied C

Dit gebied bestaat uit een lange slenk. De basis is een al bestaande sloot die verbreed werd. Na afloop zijn de slootkanten geïnspecteerd. Hierbij is één zandkopje gevonden, dat is opgeschaafd. Er is geen archeologisch materiaal gevonden.

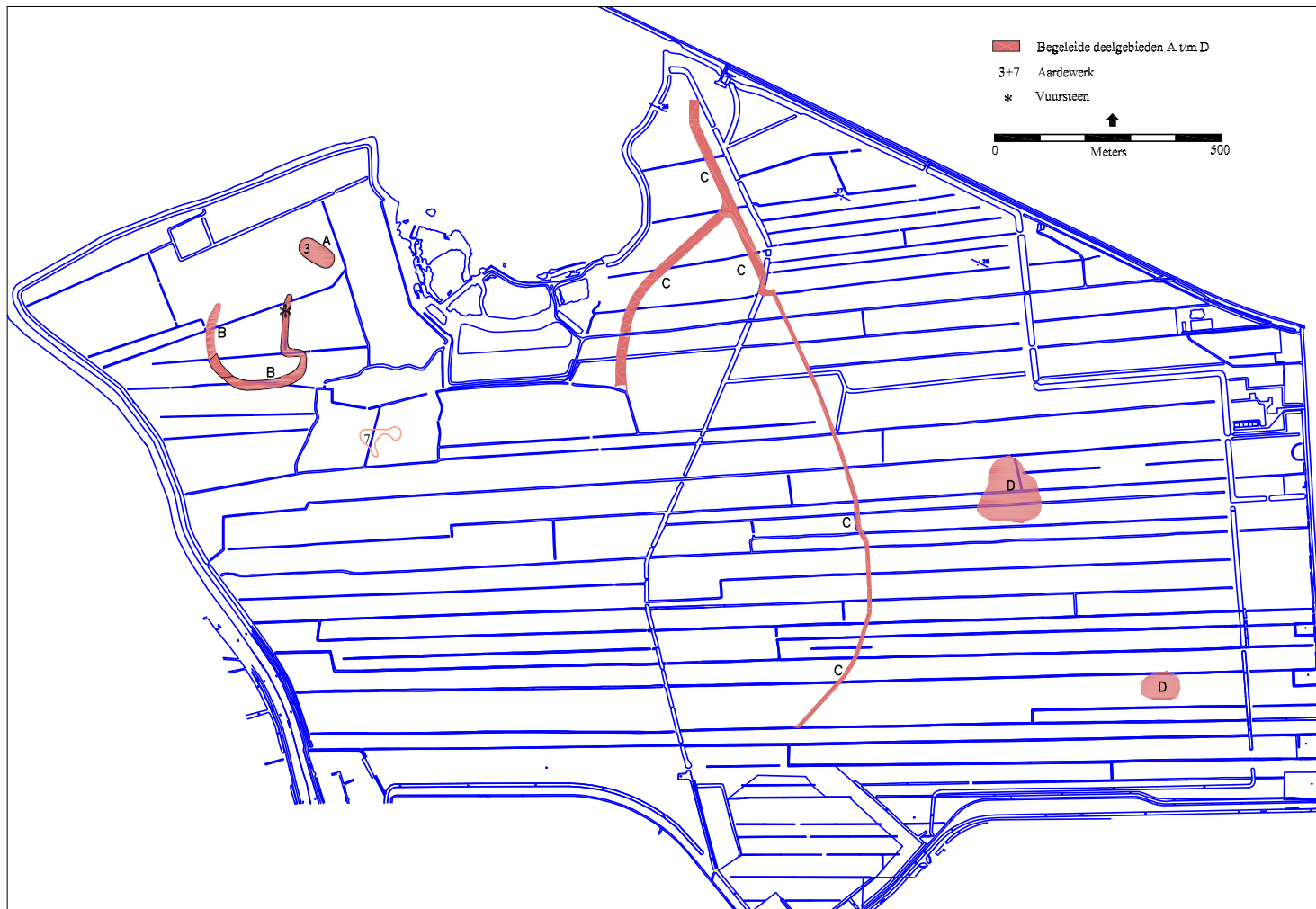
Gebied D

In dit gebied werd een kleine poel aangelegd. Het veendek werd tot op het zand weggegraven. Er is een aantal zandkopjes waargenomen en een paar ronde veenvlekken. Op de zandkopjes ontbrak de E-horizont. Er is geen vuursteen gevonden. De ronde veenvlekken zijn gecoupeerd om uit te sluiten dat het om mesolithische kuilen gaat. Hier zijn geen sporen of vondsten aangetroffen. In de noordwesthoek

⁴Archeologisch informatiesysteem voor Nederland.

Afbeelding 2 IKAW-kaart. De ovaal geeft de ligging van het onderzoeksgebied aan.

Afbeelding 3 Kaart van de Kropswolderbuitenpolder met de deelgebieden A t/m D en de lokaties van de vuursteen- en aardewerkvondsten. Kaart: B. Schomaker.

van de poel wigde het veen uit tegen een zandrug. Hier is een kleine grijzere vlek (E-horizont) waargenomen van 1,5×1 m waarin vuursteen is gevonden. De vlek is opgeschaafd. De verzamelde stukken bleken na inspectie door drs. J.R. Veldhuis (ARC bv) allen van natuurlijke oorsprong te zijn. Onder gebied D valt ook de aanleg van een grote poel. Tijdens de inspectie was het zeer slecht weer. Het vlak was nat, stond deels onder water en was daarom lastig te lezen. Er werden geen mogelijk archeologisch interessante plekken waargenomen.

2.3 Vondsten

2.3.1 Vuursteen

J.R. Veldhuis

Tijdens de archeologische begeleiding is op een aantal locaties vuursteen gevonden dat hieronder nader beschreven wordt. Bij de begeleiding zijn in totaal zestien stukken vuursteen meegenomen voor verder onderzoek. Hiervan vertonen vier stukken sporen van bewerking (tabel 1). Deze bewerkte stukken zijn alle afkomstig van het zandkopje in deelgebied B (vondstnummer 5, coördinaten 242.073/575.850). Deze coördinaten komen min of meer overeen met die van de Archis-melding uit het gebied, de vuurstenen kling die door Grontmij is aangetroffen tijdens hun verkenning, zie afb. 2 en 3. Het lijkt dan ook aannemelijk dat we hier met dezelfde vuursteenconcentratie te maken hebben.

Vondstnummer 5

Van de zeven stuks vuursteen uit deze concentratie vertonen er drie geen sporen van bewerking. De vier bewerkte stukken bestaan uit één splinter, twee klingfragmenten en één kernvernieuwingsafslag (zie bijlage 1).

De twee klingfragmenten zijn beide distale stukken. De kleinste (15,2×11,9×2,7 mm; 0,2 gram) is sterk verbrand. Het andere klingfragment meet 20,7×12,5×4,0 mm met een gewicht van 0,7 gram, en is onverbrand. Aan het uiteinde van dit stuk is enige retouchering zichtbaar die is ontstaan toen de kling werd geslagen. De splinter is waarschijnlijk afkomstig van een groter stuk vuursteen.

Op de kernvernieuwingsafslag kan mogelijk iets gebruiksretouche worden waargenomen.⁵ Getuige de afmeting van de slagbult en het duidelijk aanwezige slaglitteken is het stuk met een klopsteen geslagen. Deze kernvernieuwingsafslag heeft als doel om een vuursteenkernel opnieuw geschikt te maken voor de productie van afslagen, waarvan vervolgens werktuigen gemaakt kunnen worden. Gelet op de opvallend grote afmetingen van deze kernvernieuwingsafslag (59,9×55,4×15,9 mm en een gewicht van 56,0 gram), moet de kern ook van een groot formaat zijn geweest. Een dergelijke afmeting is mogelijk doordat het een stuk van goede kwaliteit vuursteen betreft.

De afwezigheid van typologisch karakteristieke werktuigen maakt het niet mogelijk het materiaal nauwkeurig te dateren. Het moet in elk geval afkomstig zijn van vóór de veengroei in dit gebied, wat wijst op een datering in de steentijd. De

⁵Met dank aan drs. M.J.L.Th. Niekus, Groninger Instituut voor Archeologie (GIA), voor de hulp bij de determinatie.

artefact	aantal	verbrand	opmerking
onbewerkt	12	–	
splinter (kleiner dan 10 mm)	1	–	
kernvernieuwingsafslag	1	–	noordelijke vuursteen met weinig bryozoën
klingfragment	2	1	distale fragmenten
totaal	16	1	

Tabel 1 Overzicht van het gevonden vuursteen.

grote afmeting van de kernvernieuwingsafslag suggereert voor dit stuk een datering in het Laat-Paleolithicum.

2.3.2 Aardewerk

Op twee lokaties zijn aardewerkscherven gevonden (zie afb. 3). De eerste lokatie ligt in deelgebied A op het afgeplagde stuk (coördinaten 242.130/576.000). Hier is één wandscherf van kogelpotaardewerk gevonden.⁶ De andere aardewerkvondst betreft een randscherfje dat gevonden is op een afgeplagd stuk, iets ten zuid-oosten van deelgebied B (coördinaten 242.250–575.625). Ook deze scherf is afkomstig van kogelpotaardewerk.⁷

3 Conclusies

Tijdens de archeologische begeleiding van de grondwerkzaamheden ten behoeve van de natuurbouw en waterberging in de Kropswolderbuitenpolder, is op een aantal plaatsen vuursteen gevonden. Op één locatie, in deelgebied B (coördinaten 242.073/575.850) betreft het bewerkt vuursteen. Het gaat hier om één splinter, twee klingfragmenten en één kernvernieuwingsafslag. De afmeting van de kernvernieuwingsafslag wijst er op dat een groot stuk vuursteen van goede kwaliteit is bewerkt. De afmeting van de vuursteen in combinatie met de vindplaats, onder het veen, maakt een datering in het Laat-Paleolithicum aannemelijk. Deze vindplaats is vermoedelijk dezelfde als die in Archis is vermeldt onder waarnemingsnr. 44886 (een vuursteen kling uit het Paleo- of Mesolithicum). Deze vondsten geven aan dat in dit gebied bewoningssporen uit het Paleolithicum en mogelijk Mesolithicum aanwezig zijn. Behalve vuursteen is er op twee andere plaatsen (coördinaten 242.130/576.000 en 242.250/575.625) kogelpotaardewerk gevonden.

De lage archeologische verwachtingswaarde voor de hele polder is juist gebleken. Voor de zandruggen zou een middelhoge trefkans mogen gelden. Het hier uitgevoerde onderzoek geeft geen aanleiding voor een archeologisch vervolgonderzoek in de Kropswolderbuitenpolder.

⁶Handgevormd Middeleeuws aardewerk, 750–1050 n. Chr.

⁷Met dank aan mw. drs. A. Ufkes, ARC bv.

Literatuur

A, S. van der & M. Hopman, 2001. *Westerbroekstermadepolder en Kropswolderbuitenpolder, archeologisch onderzoek*. Assen (Conceptrapport Grontmij).

Bijlage 1 Woordenlijst

Woord	Verklaring
Afslagen	Door de mens van een vuursteenknol afgeslagen stukken.
Bryozoën	Microscopisch kleine koraaldiertjes. Bryozoën zijn kenmerkend voor noordelijke vuursteen, dat wil zeggen vuursteen dat hier tijdens de Saale-ijstijd is gedeponeerd.
Distaal	Onderkant van een kling.
E-horizont	Een bodemlaag met een lichtere kleur en vaak ook een lager humusgehalte dan de boven- en onderliggende bodemlagen. Door uitspoeling is deze laag verarmd aan kleimineralen en/of humus.
Gebruiksretouche	Kleine afslagjes ontstaan door het gebruik.
Holoceen	Geologische periode van 10.000 jaar geleden tot heden.
Kling	Afslag waarvan de lengte minimaal twee keer de breedte is en waarvan de zijden min of meer parallel lopen.
Kern	Brok vuursteen wat gebruikt is om afslagen van af te slaan.
Kernvernieuwingsafslag	Als het blok vuursteen waarvan klingen geslagen worden onbruikbaar is geworden, kan het bijgewerkt worden waarbij een kernvernieuwingsafslag ontstaat.
Opgeschaven	Archeologische wijze van graven, als met een kaasschaaf.
Pleistoceen	Geologische periode van 70 miljoen jaar tot 10.000 jaar geleden.
Retouchering	Het verwijderen van kleine afslagjes om een stuk vuursteen een vorm en daarmee een functie te geven.
Slagbult	Een bult (litteken) ontstaan als gevolg van de klap waarmee het stuk vuursteen van de kern is geslagen.
Vuursteensplinter	Klein stukje vuursteen.